

manity metafysickým přesvědčením (které jde nad fysis neboli přírodu), tedy nábožensky, aby totiž člověk uvnitř byl uchvácen a hnán k oběti sebe sama, zůstane humanista čímsi hluchým.

Toto metafysické zdůvodnění nemůže se opírat o neurčitý a nejasný cit, nýbrž o určité jasné poznání, citem ovšem doprovázené a vytoužené. Tak ve všech stránkách a ve všech vztazích náboženství k životu, nejen v praxi, ale i v theorii, nalézáme ne jenom rozum a ne jenom cit, nýbrž obé, jež v aktu víry jsou obsaženy nediferencovaně, neodlišně, ale jsou tam činný. Teprve v aplikaci víry na myšlení i život cit i rozum se více od sebe odlišují.

Cit jest tedy oprávněn ve vzniku náboženství, ale ne sám; a jen jako prvek doprovázející a povzbuzující, nikoli náboženství vytvářející.

Al. Spisar.

Miroslav Novák

POČÁTEK PROROCKÉ ČINNOSTI AMOSOVY.

V 5.—6. čísle „Svobody svědomí“ (roč. 1933) pokusil jsem se podatí krátký a ucelený obraz slavné doby Jizraele za Jeroboáma II., v níž vystoupil prorok Amos, zároveň s uceleným vylíčením prorokova vystoupení a jeho činnosti. Vědomě jsem nastínil hypotetický charakter svého názoru a nevyjádřil dodnes nevyřešené problémy. To chci učiniti v tomto článku.

Není toho málo, co o proroku Amosovi bylo již napsáno; že to však všechno není konečným a dokazatelným názorem o Amosovi, ukazuje nám dnešní zájem vědeckého světa o jeho osobnost, hlavně pak o počátek jeho dráhy prorocké. Letošní ročník odborných theologických časopisů může se vykázati kratšími i delšími studii o Amosovi, které se od sebe nemálo liší, což je důkazem, že není zde mnoho pevné půdy pod nohama. Kniha Amosova ve Starém zákoně přináší nám dosti zpráv o jeho době, jeho osobě a jeho řečech, přece však nejdůležitější moment jeho života, povolání za proroka od Jahva, zůstává nejasným, neboť v knize Amosově marně hledáme popsání povolání obdobné kap. 6. v Izaiáši a kap. 1. v Jeremiášovi. Z nedostatku jiných pramenů musíme se snažit přivesti k řeči i tento němý pramen. Bude pro nás důležité zodpověděti si nejprve otázku, jak vznikla kniha Amosova. Není řečeno vše, když odpovíme, že ji napsal Amos, nutno dodatí ještě, kde a jakým způsobem byly řeči napsány. *Marti*¹⁾ praví, že kniha vyrostla z volných listů s jednot-

¹⁾ Baudissinfestschrift, 1918. K. Marti, Zur Komposition von Amos 1, 3—2, 3.

livými proroctvími. Při jaké příležitosti by je Amos psal? Jistě ne předem, nebyl kazatelem a jeho řeči nebyly kázáními, ale je nemyslitelné také, že by svoje prudké řeči, pronesené v Bethel a Samsarí, ihned poznamenával. K tomu neměl důvodů. Kniha jeho vznikla jiným způsobem, a to teprve později. Do té doby zůstává všechno dobře uchováno v prorokově paměti. Snad má pravdu *Sellin*,²⁾ když vychází při vysvětlování vzniku psaných proroctví Amosových od nadpisu, a sice od věty: „dva roky před zemětřesením“. Takhle datovati nebylo zvykem a je zřejmo, že Amos sám mohl napsati tato slova až když se vyplnila jeho předpověď. Ohlašování soudu božího způsobil Amos nemálo rozruchu hned na počátku svého vystoupení a když přišlo zemětřesení, tu teprve se stal známým a byla prokázána možnost jeho božského povolání. I jiné jeho hrozby mohou se vyplnit. Proto někteří vyhledají Amose a žádají ho, aby jim napsal všechno, co kdy prorokoval a tak stává se výjimečně zemětřesení datujícím mezníkem. Tato slova jsou i důkazem proti pozdějšímu vzniku nadpisu. Kdyby pozdější redaktor chtěl vystoupení Amosovo datovati, nikdy by nepoužil neobvyklého zemětřesení, nýbrž události na trůně královském, jak bylo zvykem, v našem případě asi smrti Jeraboámovy (744) nebo i vyhnanství (722). Při takovém příležitostném napsání nezáleželo již na přesném chronologickém uspořádání proroctví tak, jak ve skutečnosti za sebou následovala, stačilo, když všechna byla uvedena. Můžeme tedy říci, že kniha ve své nejstarší podobě pochází od Amose samotného. Na knize bylo pracováno neustále od různých autorů, přidávány i menší pododdíly, jako hymnologická oslavení Boha, až činnost tato skončena ve třetím století př. Kr., kdy byly knihy starších proroků sestaveny pro judskou náboženskou obec v Jerusalemě.

V knize samé nemáme, jak již nahoře řečeno, popsání prorokova povolání, víme však bezpečně, že k svému těžkému úřadu musil být povolán, neboť ani nepocházel z prorocké rodiny a ani nebyl prorokem řemeslným (k těm nechce býti počítán, 7, 14). Musíme se přiznati, že nevíme jistě, jak se vlastně Amos k svému úřadu dostal. Kdy a jakým způsobem se to stalo a kde o tom nutno hledati záznam v knize prorokově, je nejspletitější otázkou exegetickou.

Uvedu v následující části novější řešení tohoto problému, aby si každý čtenář mohl utvořiti vlastní úsudek.

*Bertholet*³⁾ myslí, že objevil líčení zážitku povolávacího ve verši druhém, kap. první: Jahve řve ze Sionu a z Jerusalema dává zazniti svému hlasu... Amos prý líčí v tomto verši své povolání za proroka, jež prožil ve veliké bouři a ta bouře mu

²⁾ Ernst Sellin, *Das Zwölfprophetenbuch* (Kommentar), Lipsko, 1922.

³⁾ Bonwetschfestschrift, 1918. Alfred Bertholet, *Zu Amos 1, 2*. Berlín.

zjevila, že Bůh chce soudit a přinutila ho, aby vystoupil jako prorok proti národu izraelskému. Vedlejším důkazem je k tomu místo 3, 8 (Lev řve, kdo by se nebál, panovník Jahve velí, kdo by nevystoupil jako prorok), kde slova š a a g (řvátí) je také použito, ovšem nikoli ve spojení s Jahvem, nýbrž o lvu, a to jen při srovnání. Proti Bertholetovi mluví naprostá všeobecnost verše a dále, mělo-li by být líčeno povolání (ex post), stál by zde minulý čas slovesa a ten tam právě není; buď se musí přeložit: Jahve řvátí bude ze Sionu... (jak správně mají i Kraličti), nebo: Když (kdykoli) Jahve zařve ze Sionu... a pak se neřá mluví o povolání. Je také možno, že verš není původní v knize Amosově, neboť jihovýchodní vítr, přicházející z pouště, je ztožňován s Jahvem ze Sionu; tak myslili teprve poexiloví zákonníci, domnívající se, že všechno jednání Jahvovo vychází z Jerusalema, ale nemáme nikde dokladu, že tak myslil Amos.⁴⁾

Úplně pod vlivem kolektiva vidí Amose Cramer.⁵⁾ Vidí ho uprostřed lidu, uprostřed národa a vychází při výkladu Amose od nového bodu: víry ve vyvolení. Amosem nepřichází nic úplně nového, nezačíná se nové stadium vývoje izraelského náboženství, nýbrž zjevným se stává, co dosud skryto žilo a bylo udržováno smlouvami národa s Bohem, tedy víra ve vyvolení. Cramer staví se tímto hlediskem proti všem dosavadním studiím o Amosovi. Nejdůležitějším veršem je mu 3, 2: Slyšte toto slovo, které proti vám, Jizraelité, mluvil Jahve, proti celému národu, jež jsem vyvedl ze země egyptské: ze všech pokolení země poznal (!) jsem toliko vás a proto trestati vás budu za všechna vaše provinění. Cramer klade důraz na slovíčko j a d a^c (poznati) a běže je ve smyslu, jaký má u Ozeáše, t. j. poměr Boha k jeho národu rovná se manželskému poměru muže a ženy. Je zvláštní, jak Cramer i negativní místa dovede obrátit pro svoje tvrzení, na př. 9, 7: „Nejste mi jako Kušité (asi Etiopští), synové Jizraele? Zdali nevyvedl jsem Jizraele ze země egyptské, jako Filištinské z Kaftor a Aramejské z Kir?“ Všichni ostatní vědátoři berou tento verš právě jako o d m í t n u t í víry Jizraele ve své vyvolení od Jahva. Cramer jej vykládá jinak: „Mám rád i jiné národy... avšak vás jsem vyvolil, s vámi jsem uzavřel smlouvu.“⁶⁾ Tedy ve všem je možno nalézt víru ve vyvolení a následkem toho Cramer dívá se na Amose ne jako na ohlašovatele božího soudu, nýbrž jako na muže, jenž má opatrovat smluvu mezi Jahvem a národem. K svému vystoupení nedochází Amos z psychologických důvodů, nýbrž na základě zá-

⁴⁾ Die Heilige Schrift des Alten Testaments (E. Kautzsch), Tübingen, 1923, D. Guthe: Der Prophet Amos.

⁵⁾ Cramer, Amos, Versuch einer theologischen Interpretation. Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, 1930, Stuttgart.

⁶⁾ Cramer, tamtéž, str. 63.

kona Mojžíšova, „jenž byl v národě vždy živý“.) Amos sám, podle Cramera, mluví o svém povolání ve verši 3, 8 (srov. výše u Bertholeta).

Vzniká nám tak úplně nový obraz proroka Amose, avšak je více důvodů proti Cramerovi než pro něho. Předně myšlenka smlouvy mezi Jahvem a národem v tom smyslu, jak ji Cramer Amosovi připisuje, je teprve deuteronomistická a Deuteronomium nemohl znát Amos, poněvadž žil dříve. I celkový postoj Amose (u Cramera), jako ochránce smlouvy, neodpovídá jeho proroctvím; pozitivní výklad některých míst je za vlasy přitažen. Cramer připisuje Amosovi docela i liturgické hymny (4, 13 n., 5, 8 n., 9, 5 n.), jež jsou všeobecně od exegetů považovány za pozdější dodatek. Práce Cramerova není krokem kupředu a nepřináší vyjasnění v otázkách Amose.

Povolání k úřadu prorockému nemůže být založeno na nějaké tradici, třebaš i tradici vyvolení; může být jediné osobní a Amos sám ve své jediné přímé zprávě o povolání 7, 15, dává to poznati: „Jahve vzal mne od stáda a řekl: jdi, vystup jako prorok proti mému lidu jizraelskému.“ Tento verš je východiskem *Herntrichovým*.⁸⁾ Ovšem vlastní fakt povolání nemůže tento verš vysvětliti a tak připojuje k němu *Herntrich* 3, 1—8, logicky skloubené příčiny a následky a duchaplně rozebírá. Text překládá:

„Slyšte toto slovo, které Jahve proti vám, Jizraelité, mluvil proti celému národu, jež jsem vyvedl z Egypta.

Jen vás poznal jsem mezi všemi národy země,

proto vás budu za hříchy vaše trestati.

Jdou dva spolu, aniž by se znali?

Zařve lev v lese, nemá-li kořisti?

Pozvedne hlasu svého lvíče, aniž by uchvátilo?

Vymrští se past od země, aniž by chytila?

Nebo zatroubí se ve městě na válečný roh a lid by se nesbíhal?

Lev řve, kdo by se nebál?

Pán mluvil, kdo by se nestal prorokem?“⁹⁾

Herntrich praví, že Amos v těchto verších užívá dvojsmyslnosti slova znáti (jada^c). „Poznals jsem vás“ verše druhého má vztah k verši prvnímú. Vyvedení z Egypta je pro národ znamením, že Jahve jej poznal a je s ním. Na základě tohoto

⁷⁾ Cramer, tamtéž, str. 108.

⁸⁾ Volkmar *Herntrich*: Das Berufungsbewusstsein des Amos. Ein Beitrag zur theologischen Interpretation der alttestamentlichen Prophetenschriften v časop. *Christentum und Wissenschaft*, květen 1933, Drážďany.

⁹⁾ *Herntrich*, tamtéž, pozn. na str. 175: Verš 5a není přeložen, poněvadž by v nynější formě neměl smysl; pravděpodobně představuje porušenou glossu ku 5a. Verše 6b a 7 nejsou asi také pravé. V. 7 ukazuje obsahově i formálně na dobu pozdější, v. 6b je s v. 7 myšlenkově spjat a zrovna tak obsahově i formálně vypadá z básně 3, 1—8.

rozhodnutí cítí se národ bezpečným; praví: Jahve jest s námi (5, 14), Nestíhne nás neštěstí (9, 10). Oproti tomu smysl slov Amosových je jiný, totiž: Jahve jest proti Jizraeli. Jinými slovy: Já vás znám a poněvadž vás znám, proto vás za vaše hříchy budu trestati. Pak přichází otázka k lidu: Jdou dva spolu, aniž by se znali? To je tolik, jako kdyby prorok řekl: Jahve vás zná, ale znáte vy Jahva? Oni však neznají Jahva, Boha otců. Nejdou již více spolu Bůh a jeho národ. „To je logickým zdůvodněním prorockých slov, jejichž obsahem jest: neštěstí.“ Svá slova má prorok od Jahva, a to proto, že on „zná Jahva“. Také to můžeme vyčísti z verše 3, 3. Co se týče Amosových vidění, nemají podle Hertricha co činiti s povoláním a Amos je měl až po povolání, již jako prorok. V nich prý se Jahve ještě vícekrát sklonil k svému poslu. Tento výklad zdá se mi příliš vyumělkovaný. Hraní se slovy neodpovídá samostatné, nepřilíš jemné povaze Amosově. Pro zajímavost mohu postaviti proti Hertrichovu tvrzení Američana *Irwina*,¹⁰⁾ jenž popírá jakoukoli logiku ve výrocích Amosových a těžiště přenáší na pole sociální. Amos prý pocházel z utiskované třídy a jeho protest mohl vzniknouti z jeho vlastního utrpení. To už teprve není pravda. Amos nebyl žádným utiskovaným chudákem, nýbrž samostatným majitelem stád — noqed neznačí pastýře v cizích službách.¹¹⁾

Všechna tato vysvětlení nepřihlížela k Amosovým viděním jako pramenu o jeho povolání anebo se k podobné možnosti stávala odmítavě. Důkladně se jimi zabýval jen *Weiser*,¹²⁾ usuzuje správně, že ve viděních dá se nejlépe poznati o sobní zážitek prorokův. Izaiáš v kap. 6, Jeremiáš v kap. 1 a Ezechiel v kap. 1. vypisují nám svoje povolání do služeb Jahvových; všichni viděním, ale jejich vidění jsou přímým povoláním. Toho u Amose není. Mimo to je u Amose pět vidění, což činí značné potíže. Poněvadž je správné znění velmi důležité, jsem nucen uvésti nejprve překlad všech pěti vidění podle kritického vydání hebrejské bible od Kittela.¹³⁾ Překlad kralický není vůbec spolehlivý.

Vidění I (7, 1—3):

Toto ukázal mi Jahve [ ].

Hle stvořil kobyly, když jarní zeleň počala početi [ ],
(a ony) sežraly zeleň země.

¹⁰⁾ W. A. Irwin: The Thinking of Amos, v časop. American Journal of Semitic Languages, leden 1933, N. York, str. 105: Amos... is no logician. His reasoning is but the simplest.

¹¹⁾ Gesenius, Hebräisches u. Ar. Handwörterbuch (1921); R. Kittel: Geschichte des Volkes Israel, Gotha 25, str. 341, II. sv.; Sellin, Komentář, str. 160.

¹²⁾ A. Weiser: Die Profetie des Amos, Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 1929, Töpelmann, Giessen.

¹³⁾ Rud. Kittel: Biblia hebraica, Pars II, Stuttgart, 1925.

I řekl jsem: Jahve, Pane, odpusť přece,
jak může obstátí Jakob, když je tak malý.
Tedy zželelo se toho Jahvovi a řekl:
Nestane se tak.¹⁴⁾

Vidění II (7, 4—6):

Toto ukázal mi Jahve [ ].
Jahve přivolal oheň, jenž ztrávil velký oceán
a (pohltil pole) (?).
I řekl jsem: Jahve, Pane, přestaň přece.
Jak může obstátí Jakob, když je tak malý.
Tedy zželelo se toho Jahvovi a řekl:
Nestane se tak.¹⁵⁾

Vidění III (7, 7—8):

Toto ukázal mi (Jahve).
(Jahve) stál na strmé zdi
a v ruce držel olovnici...
Tu řekl mi Jahve: Co vidíš, Amose?
Odpověděl jsem: Olovnici. I pravil:
Já přiložím olovnici k mému lidu Jizraelskému.
Neodpustím mu více!¹⁶⁾

Vidění IV (8, 1—2):

Toto ukázal mi Jahve [ ].
Hle, koš ovoce (podzimního).
Tu řekl mi Jahve: Co vidíš, Amose?

¹⁴⁾ Ad I. v. 1. adonaj není v LXX. Neuvádím v. 1b: „a byla to zeleň po královské senoseči.“ Je to dodatek, jenž má znázorniti velikost nouze. První sklizeň totiž patřila králi a když kobylykly sežraly ostatní, nezbylo lidem naprosto nic.

¹⁵⁾ Ad II. Obraz představuje velké sucho (v tamějších krajinách zár), jež vysuší všechno podzemní vodní bohatství a zničí všechnu úrodu polí. V. 4b jest velmi porušen. Kraličtí překl. z masoretského textu, qôre larib ba eš, je nutná změna asi: lahab eš.

¹⁶⁾ Ad III. Jahve změřil odklon Jizraele jako zedník měří odklon zdi. Vulgata vkládá do těchto veršů obraz jiný: omitání zdi zednickou lžicí. „Zeď znamená národ jizraelský. Bůh tu zeď chránil tím, že ji obmítal... Nyní však přestane ji obmítati a ponechá ji svému osudu.“ J. Hejčl, Bible česká, sv. III., 1925. Ani vlastní výklad Hejčlův v pozn. na str. 868 (sv. III.) není správný, jednou klade rovnítko mezi Jizrael a zeď, po druhé nikoli: „Hospodin dosud olovnici (nebo krokvicí) ustavičně měřil zeď a pečoval o to, aby stála kolmo a vodorovno neporušena, t. j. dbal, aby chránila národ jizraelský. Nyní však Hospodin přestane zeď měřiti, ponechá ji jejimu sklonu, jejím nepřátelům (dešti atd.), zeď se nachýlí, svalí a zbude z ní — rozvalina; tak se stane i s národem jizraelským.“ Ve v. 86 místo beqereb ammi jisrael, které by nedávalo dobrý smysl čti be ammi jisrael. (Guthe v K. A. T. II. sv.).

Odpověděl jsem: Koš ovoce.
I pravil (Jahve): přichází konec mého lidu jizraelského.
N e o d p u s t í m m u v í c e!¹⁷⁾

Vidění V (9, 1—4):

Viděl jsem Pána státi u oltáře (s kladivem v ruce)
(jak uhodil do hlavíc sloupů až zachvěly se prahy)
(a řekl: zničím je všechny) a mečem zabiji jejich potomstva
nikdo z nich neuteče, nikdo se nezachrání
Kdyby se probořili do podsvětí, dostihne jich ruka má,
vystoupí-li na nebe, srazím je dolů,
schovají-li se až na vrcholek Karmelu, i tam je najdu,
a skryjí-li se [ ] na dno mořské, pošlu hada mořského,
aby je pokousal.
Půjdou-li do zajetí před nepřáteli svými,
přikáží tam mečí, aby je pobíl [ ].¹⁸⁾

Text těchto vidění je dochován v prabídném stavu a autentické znění už bohužel nikdy nezískáme. Ale i tak můžeme poznati jejich řadu vzestupnou. Obraz se zesiluje. Řada vidění bývá rozdělena na dvě části a dělicí čára vedena mezi druhým a třetím viděním: v prvních dvou Jahve odpouští, v dalších třech nikoli. Tak rozděluje i Weiser a myslí, že první dvě jsou podmíněna opravdovou zkušeností pastýře. Na jaře vidí sedati hejno kobylek na zelenající se pole a na konci léta prožívá velké sucho. Pro Weisera jest však rozdíl mnohem větší, Bůh je zde jiný než ve viděních dalších. Je to lidový Bůh, jehož možno ještě prositi, a jenž také vyslyší. Ve třetím vidění vystupuje Bůh světový, před něhož nemožno s prosbou předstoupiti. V tom Weiser zachází příliš daleko. Ve všech viděních jest to jeden a tentýž Bůh a vyplývá to i z odpovědi Boha ve vidění III a IV.: N e o d p u s t í m m u v í c e, t. j., dříve odpustil, avšak pro vzrůst špatnosti a nevěry národa, neodpustí více. Pravdu má Weiser hlavně v tom, že vidění patří ku povolání za proroka a že je prorok neproněsl v Bethel, jak se mnozí domnívají.¹⁹⁾ Podrobnosti z velké Weise-

¹⁷⁾ Ad IV. 1 v. snad není úplně dochován. Guthe dodává podle vidění předcházejícího: ube jado (— a v jeho ruce). Není to nutné. „Ovoce“ a „konec“ nemohou ovšem v češtině vyjádřiti slovní hříčku: „haqqec“ ku „qajic“.

¹⁸⁾ Ad V. Počátek vidění porušen. Souhlasím s prof. Guthe, že je třeba doplniti nějaký nástroj, kterým Jahve hlavice sloupů rozbíjí. Kladivo se ještě nejlépe hodí. „s kladivem v ruce“ je tedy přidáno. Podle Kittel B. H. místo vajjomer hak čtu vajjak (t. j. místo „řekl uhod“ je zde „uhodil“). Šám = tam, jest původní jen ve verši 3. Po všem, co se ve vidění odehrálo, jest 4b slabým přidavkem („a obrátím oko své proti nim k zlému a nikoli k dobrému“). Guthe neprávem vztahuje oltář k Bethel, kde prý Amos toto vidění proslovil. Oltář není ze skutečnosti.

¹⁹⁾ Weiser, Die Prophetie, str. 67 nn.

rovy knihy (str. 340) neuvádím, třebaže by bylo hodně zajímavé pozorovati, jak má hledisko ohromný vliv na exegesi i po stránce filologické.

Veliké osobnosti náboženské rodí se z hlubokých bojů a vnitřních zápasů a něčím podobným jeví se mi i Amosova vidění. Niterným zápasem je také ono rozdílné stanovisko mezi viděním druhým a třetím. Amos nejprve prosí za Jizrael, potom však od prosby upouští. Je bezpodmínečně nutno, aby byla uvedena příčina, proč přestal prositi? Myslím, že ne. Amos až později, ex post, zaznamenává mimo svá proroctví také své zážitky ve viděních, věrně podle své paměti, ale o příčině náhlé změny se nezmiňuje, poněvadž se týká jeho samotného. Není to příčina vnější. Prosby o národ jizraelský jsou jen vyjádřením snahy Amosovy zbavit se prorockého úřadu. Amos nechce být prorokem, brání se božím povolání, jako se mu bránil Mojžíš, Izaiáš a Jeremiáš, ovšem také s naprostým neúspěchem. Boj odehrává se v něm, v jeho nitru a zesilování obrazu ukazuje, že boží vůle přemáhá jeho bázeň a plamen v srdci jeho hořící nutí ho, aby přijal úkol Bohem mu daný bez ohledu na sebe i na jiné.²⁰⁾

Je mi jasno, že vidění nejsou přímým povoláním, avšak patří k němu: jsou dobou zrání, přípravou k povolání. Těžko bych si představil, že Amos vidění svá také někde přednesl. Není v nich legitimace Jahvova proroka a není v nich podstatné zdůvodnění jeho řeči. Nemohl by jich použití apogeticky na př. proti veleknězi Amaziášovi. Zdůvodnění je ve verších 3, 3—8. Po těchto viděních, za neznámých nám okolností dochází k přímému povolání Amosovu, o němž je zpráva v 7, 14: „Jdi a vystup jako prorok proti mému lidu jizraelskému.“

Miroslav Novák.

Oldřich Hradil

PAVEL ZE SAMOSATY.

Americký theolog Mc Giffert nazývá Pavla ze Samosaty nejdůležitějším ze všech adopcianistů a jednou z nejzajímavějších osobností prvotní církve.¹⁾ Orthodoxní theologové nemají takového mínění o něm a schvalují kaceřování tohoto biskupa²⁾ i po stránce mravní, jehož příčinou bylo Pavlovo nezvyklé postavení ve veřejném životě. Byl totiž ještě předtím, než se stal biskupem antiošským, vysokým hodnostářem královny Zenobie Palmyrské.

²⁰⁾ Srov. Hans-Helmut Krause: Der Gerichtsprophet Amos, ein Vorläufer des Deuteronomisten, v Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 1932, Töppelmann, Giessen, 221—239.

¹⁾ Mc Giffert: A History of Christian Thought, I., p. 242.

²⁾ Lawlor: Samosatenism; E. R. E., XI., p. 170a.